

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 477 «1917-1921»

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-17-4>

Шевчук Т.В.

<https://orcid.org/0000-0002-2648-3165>

УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ У 1917-1921 РР.: ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ

У статті проаналізовано діяльність української інтелігенції у період 1917-1921 рр. Авторка за мету ставить визначення досягнень та втрат, що отримала українська наукова інтелігенція протягом 1917-1921 рр. Досліджено матеріальне забезпечення представників української інтелігенції, які не емігрували за кордон, а залишилися працювати на українських теренах. Звернуто увагу на їхній внесок у розвиток науки, культури періоду, коли в українських землях постійно змінювалися режими та влада переходила від одних до інших. Політика цих режимів кардинально різнилася в залежності від зовнішньополітичної орієнтації та програмних засад їхніх лідерів. До того ж українська інтелігенція по-різному реагувала на зміну влади. Тому зроблено спробу умовного розподілу представників української інтелігенції на групи відповідно до їхніх ідейно-світоглядних переконань. Розглянуто вплив політичних змін на ключові галузі науки і культури та визначено, що, з одного боку, становище наукових інституцій було незадовільним, натомість культурні галузі відроджувалися та розвивали активну діяльність.

При написанні статті застосовувався принцип системності, методи порівняння і узагальнення, структуризації та аналізу. Наукова новизна дослідження полягає у визначенні чинників, що впливали на формування наукових, культурних інтерпретацій питання подальшого буття української інтелігенції в умовах Української революції на основі проаналізованих історіографічних напрацювань та архівних матеріалів, виявленні основних досягнень та помилок у цьому інформаційно-світоглядному полі. Авторка вказує на важливість подальшого наукового дослідження проблеми, адже нині, не дивлячись на певний наявний блок напрацювань з теми, є питання, що потребують подальшого вивчення та нової інтерпретації.

Ключові слова: Українська революція, інтелігенція, наука, культура, становлення, розвиток, політика.

Період Української революції 1917-1921 рр. відіграв важливу роль не лише у процесі поширення національної самосвідомості та державотворенні, але й вивів на перший план представників української наукової інтелігенції. Українські вчені суттєво вплинули на розвиток природничих та гуманітарних наук, збагатили ідеями релігійну, філософську думку, поширили знання про українське минуле, звичаї та традиції народу.

Наукова інтелігенція зробила значний внесок у відновлення, відбудову інфраструктури українських земель після завершення Української революції.

Однак нині, не дивлячись на наявний значний масив наукових досліджень з різноманітних проблем Української революції, питанню саме діяльності інтелігенції, її здобуткам і втратам в цей конкретний період не було приділено

достатньої уваги. Тому метою наукового дослідження є визначення досягнень та втрат, що отримала українська наукова інтелігенція протягом 1917-1921 рр. Одразу ж зазначимо, що ми не ставимо за мету будь-яким способом класифікувати наукові сили, адже ця класифікація виглядатиме надзвичайно умовною. Натомість ми прагнемо показати складність, суперечливість процесу становлення української науки, різноспрямованість тенденцій, різнорідність її компонентів, що, не дивлячись на усі суперечності, все ж творили українську науку.

Відповідно до мети, визначаємо наступні завдання: проаналізувати наявну історіографічну базу з теми дослідження та встановити ключові напрямки її розвитку; розглянути історичні передумови та умови, в яких розвивала свою діяльність українська інтелігенція; узагальнити наукові здобутки і визначити головні втрати українського наукового товариства у зазначений історичний час.

Хронологічно стаття охоплює період Української революції, адже саме в цей час відбулися глибокі зміни в підходах до організації і функціонування наукових інституцій та вийшли на перший план всесвітньо відомі згодом українські науковці. Однак зауважимо, що з метою комплексного та всебічного аналізу теми, авторка свідомо виходитиме за окреслені рамки хронології.

Історіографія питання охоплює цілий спектр різноманітних напрацювань, що побічно торкаються загальних аспектів діяльності української інтелігенції означеного періоду, так і висвітлюють окремі проблемні питання з теми. Так, С. Дідик, розглядаючи питання утворення державних органів у період 1917-1918 рр., доходить висновку, що участь української інтелігенції в діяльності державних структур Тимчасового уряду на місцях ускладнювалася двома чинниками. З одного боку, українські діячі, як представники влади на місцях, повинні були виконувати накази центрального апарату. З іншого – «... вони були зв'язані почуттям відповідальності перед українством, партіями і організаціями, до яких входили» [1, с. 73]. Авторка зауважує, що Д. Дорошенко (заступник Київського губернського комісара, а згодом – губернський комісар Чернігівщини), О. Вязлов (губернський комісар на Волині), А. Ливицький (губернський комісар на Полтавщині) та інші впливові і відомі українські інтелігенти в такій двоякій ситуації все ж діяли на боці національних інтересів.

Варто звернути увагу на пласт робіт, що стосуються аналізу наявних наукових праць, що торкаються власне української інтелігенції. В цьому сенсі показовою є низка наукових студій доктора наук, професора В. Шейко [2, 3, 4]. Автор детально розглядає літературу, де йдеться про зміну поглядів інтелігенції під час її контактів із представниками різних влад періоду 1917-1921 рр. Автор наголошує, що у масиві напрацювань з обраної тематики «...йдеться головним чином про взаємини інтелігенції з радянською владою...Обмаль праць, присвячених взаєминам різних верств старої інтелігенції з іншими режимами і владами, яких на той час... існувало більше чотирнадцяти.» [4, с. 146-147].

Окремим блоком є праці, що стосуються аналізу життя і діяльності окремих представників української інтелігенції. П. Дунай [5] розглянула постать А. Ніковського – відомого літературознавця, громадського і політичного діяча. Н. Кулик [6] присвятила свою розвідку М. Василенку, історикові, правознавцю, громадському діячеві, який сприяв відродженню і розвитку науки, культури й освіти в Україні: брав участь у заснуванні Національної бібліотеки, Державного українського архіву, Національного музею, Національної галереї мистецтва, державних українських університетів у Києві й Кам'янці-Подільському. За його участі було відкрито понад 50 українських шкіл [7]. Ю. Горбань зосередив дослідження на аналізі поглядів відомого українського філософа Б. Кістяківського. Автор наголошує, що Б. Кістяківський «...не залишився осторонь подій, які розвивалися в Україні. ... Співпрацював з В. Вернадським у реформуванні вищої освіти і наукових інституцій, брав активну участь в заснуванні Української академії наук» [8, с.80].

В історіографії знайшли відображення різні складові проблеми діяльності української інтелігенції періоду буремних 1917-1921 рр. Однак і до нині залишаються певні «білі плями», що потребують наукового вивчення.

Щоб зрозуміти, в яких умовах опинилася українська інтелігенція у 1917 р., варто розглянути умови її діяльності у Російській імперії від початку ХХ ст. Зауважимо, що у цей період загальне керівництво наукою перебувало під керівництвом представників родини Романових: відповідно до Статуту Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук, прийнятого ще 1836 р. «...Президент Академії обирається й визначається безпосередньо його імператорською величністю...» (глава 3, § 36) [9]. Разом з тим, кількість науковців, матеріально-технічне забезпечення наукового процесу не відповідали внутрішнім тенденціям наукового розвитку, які на той період все яскравіше проявлялися в усіх наукових сферах. Також все більше проглядалося відставання від західноєвропейських наукових інституцій та їхньої діяльності. На думку М. Кольцова, ключової особистості у біологічній науці в Російській імперії, не лише професори, але й помічники науковців – лаборанти, асистенти, повинні забезпечуватися препаратами, реактивами, книгами для проведення наукових досліджень та досягнення результатів, здійснення відкриттів. Адже, саме наукова інтелігенція сприяє розвитку та економічному зростанню держави. Однак, умови їх праці, а особливо матеріальне та фінансове забезпечення на період написання праці (1910 р.) були на надзвичайно низькому рівні [10, с. 32-33].

Події осені 1917 р. в Російській імперії, а згодом – встановлення більшовицької влади, розкололи українську інтелігенцію і розкол цей усвідомлювався як вибір між соціальним та національним пріоритетами подальшого існування. Так, частина старої демократичної української інтелігенції зробила вибір на користь еміграції за кордон. Це – О. Олесь, М. Вороний, М. Садовський, В. Самійленко, В. Щербаківський, С. Русова,

С. Черкасенко, Ф. Щербина, В. Винниченко, Д. Чижевський та багато інших представників науки, культури, політики. І хоча це ослаблювало наукове, культурне середовище українських земель, все ж загалом поповнювало скарбницю цілісної української культури, розширювало та поглиблювало поширення знань про Україну серед населення тих країн, куди прибували емігранти.

Під час громадянської війни, окрім втрат через еміграцію, чимало представників української інтелігенції трагічно загинуло або від рук нової влади, або від скрутних матеріальних умов життя: «До вступу білих у Київ, червоні вбили – як повідомляють українські газети, 45 чоловік. Між іншим, загинули професори Флоринский і Армашевский, учитель Науменко» [11, арк. 57 зв.]. В цей період Україна передчасно втратила математика, вченого світового значення О. Ляпунова, професора Київського університету, історика Ю. Кулаковського, академіка Д. Овсяніко-Куликовського, професора фізичної хімії А. Сперанського, філософа М. Ге (онук художника М. Ге), професора Харківського університету, спеціаліста з грецької філології Я. Денисова, професора історії А. Кадлубовського, члена Української Академії наук, вченого зі світовим ім'ям Б. Кістяківського, приват-доцента Харківського університету А. Потебню, професора В. Саву, професора С. Левашова та багато інших представників національної інтелігенції. Примітно, що значна частина з них, опинившись у скрутних матеріальних умовах, а ще більше – перед абсолютною невизначеністю та хаосом, покінчили життя самогубством.

Ідеологічний розкол в середовищі української інтелігенції у 1917 р. виокремив також ту частину освічених людей, які покладали великі надії на нову владу. Саме період Української революції активізував рух за відродження української культури, літератури, що розпочався ще у другій половині XIX ст. Цей національний рух з його спротивом окупаційній політиці змусив більшовиків рахуватися з духовними потребами української інтелігенції. Зауважимо, що її активна культурна, літературна діяльність на фоні формального сприйняття ідеї соціалістичної революції забезпечувала збереження і розвиток української національної ідеї, збереження традицій, культурних особливостей, літературних, музичних, історичних зв'язків з минулим.

Мова тут також про бажання сформувати власне український осередок науки і культури – Академію наук, яка б під своїм началом об'єднала найпрогресивніших та найавторитетніших науковців. Варто зауважити, що ще у 1860-х рр. лунали заклики про створення національного наукового центру, за прикладом таких слов'янських країн як Сербія (Академія наук утворилася у 1886 р.), Чехія (1898 р.) та ін. Особливо активними в цьому процесі були члени Наукового товариства імені Т. Шевченка, яке діяло наприкінці XIX ст. у Львові, а згодом і учасники Українського наукового товариства, заснованого 1907 р. М. Грушевським у Києві [12]. Мрія втілилася у життя лише зі встановленням

національної влади – Гетьманату П. Скоропадського. Саме у цей період, 14 листопада 1918 р. Законом № 710 було проголошено створення Української Академії наук в м. Києві. При Академії створювалися також: Фізичний Інститут, Геодезичний Інститут, Лабораторія для спроб над матеріалами при Інституті прикладної механіки, Ботанічний Сад, Акліматизаційний Сад, Демографічний Інститут, Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства України [13]. До її складу першопочатково ввійшло 12 дійсних членів: Д. Багалій, А. Кримський, М. Петров, С. Смаль-Стоцький, В. Вернадський, С. Тимошенко, М. Кащенко, П. Тутківський, М. Туган-Барановський, Ф. Тарановський, В. Косинський, О. Левицький [12]. У стінах Академії працювали також мікробіолог та епідеміолог Д. Заболотний, епідеміолог О. Корчак-Чепурківський, математики Д. Граве, М. Кравчук, економісти К. Воблій, М. Птуха, історики Д. Яворницький, М. Слабченко, геолог П. Тутківський, археолог і етнограф М. Біляшівський, філологи і літературознавці М. Сумцов, С. Єфремов та інші.

Зауважимо, що постання наукової установи відбувалося у складний політичний час, однак одразу ж після утворення її члени поставили своїм завданням сформуванню базу досліджень, а тому почалося інтенсивне збирання бібліотек та архівних джерел. Він формувався в напрямку забезпечення наукових досліджень в академічних установах, а також робота скеровувалась на взяття під державний захист архівних фондів та історичних документів [14, с. 7-8]. Нажаль, наприкінці 1920-х рр. ця робота згорнулася, багато праць на основі проробленого було заборонено.

Великого авторитету у світовій науці здобули наукові школи М. Кравчука (математика), Д. Граве (алгебра), М. Кирилова (математика, фізика), Л. Пісаржевського (хімія), О. Богомольця (експериментальна патологія), Є. Патона (електрозварювання), І. Шмальгаузен (зоологія), М. Грушевського (історія). Можна сказати, що не дивлячись на те скрутне становище, в якому опинилася українська наука в період 1917-1921 рр., все ж відбувалося її становлення і поширення досягнень найкращих представників наукових галузей далеко за межі країни.

Лояльність до радянської влади, в тих складних умовах, дозволяла українській інтелігенції зміцнити свої позиції та вплив на суспільство, адже бути виразником більшовицьких ідей вона не могла. Проте, прагнула на ґрунті нових історичних умов служити справі розвитку української науки і культури. Представниками цього крила були С. Єфремов, О. Пчілка, С. Васильченко, Л. Старицька-Черняхівська та ін. Їм притаманна була політична розсудливість, моральна незалежність, глибока стурбованість долею народу та національної культури.

Молодше покоління національної інтелігенції, що залишилося на українських теренах, також не солідаризувалось із більшовицькою владою ні морально, ні ідеологічно, хоча визнало її прихід до влади як доконаний

історичний факт. Зберігаючи певну внутрішню незалежність, М. Зеров, М. Рильський, В. Свідзинський, Є. Плужник, Б. Антоненко-Давидович та інші з усією самовідданістю працювали на ниві української науки, літератури, збагачуючи її новими ідеями, поглядами, науковими розвідками та відкриттями.

Серед цього покоління було й чимало тих, хто шукаючи активної громадянської позиції з більшим або меншим драматизмом проходив період «радянзації», щоб згодом інтегруватися у нову історичну дійсність, не зраджуючи ідеалам творення національної науки, культури (О. Вишня, Ю. Смолич, М. Бажан, П. Тичина, Ю. Яновський, О. Довженко та ін.).

Однак, провідна роль у організації наукового та культурного життя все ж належала інтелігенції більшовицького гатунку, яка взяла активну участь у революції та громадянській війні та встановленні радянської влади та цілком ототожнювала себе з нею – В. Елан-Блакитний, М. Ірчан, С. Пилипенко, В. Коряк та ін.

Поряд з цим потужні наукові і культурні сили розвивалися в Західній Україні. Саме тут формувалися літературні цінності, що вплинули в подальшому на всю національну культурну спадщину. Не кажучи про величезний вплив творчості І. Франка на подальше творення власне української літератури, в цей час яскраво заявили про себе О. Кобилянська, В. Стефаник, Б. Лепкий, В. Пачовський, П. Карманський. У складному спектрі західноукраїнського науково-культурного життя окреслилося невдовзі два полярних вектори ідейних поглядів. З одного боку, свою творчість розвивали А. Крушельницький, В. Бобинський. М. Ірчан та молодь – П. Козланюк, С. Тудор, Я. Галан які представляли орієнтацію на радянську Україну. Натомість Р. Купчинський, О. Бабій орієнтувалися на традиції національно-визвольної боротьби, підтримували ідеї УНР та ЗУНР [15].

Не дивлячись на існування в середовищі української інтелігенції такого ідеологічного розшарування та відмінних поглядів на подальше продовження творчої, наукової діяльності, її представники після 1918 р. зіштовхнулися з фактом катастрофічного, занепадницького становища національної культури і науки. За словами професора І. Гінзбурга «...нескінченна зміна влади, пов'язані із цим постійні перебудови наукових і навчальних організацій, ... абсолютна незабезпеченість ученого й навчального персоналу – от картина місцевого наукового життя за останні два роки... Якщо так буде і далі, то Києву загрожує фізичне й духовне збідніння, зникнення наукових сил і культурних елементів країни...Треба врятувати бібліотеки, окремих учених від розкрадання й реквізицій» [16, с. 30]. У катастрофічному матеріальному становищі, не отримуючи заробітної плати протягом кількох місяців, без медичного забезпечення опинилися і видатні науковці, які на період Української революції перебували в Одесі. Не кращою була ситуація в Харкові: «...Відсутність вільних друкарень, особливо паперу має наслідком те, що в Харкові зовсім не видається ні книг, ні журналів... Положення й умови життя професорів і взагалі

вчених у Харкові ніяк не можна визвати скільки-небудь завидними: їм не гарантована можливість спокійно займатися наукою. Праця професорів оплачується скудно» [17, с. 32].

Натомість, на фоні загальної розгубленості, фінансових труднощів та світоглядних переорієнтацій, у цей період відбувається поступова активізація і піднесення театрального життя, формування нового українського театру. Він розвивався, спираючись на національну літературу та опановуючи світовий репертуар. Зауважимо, що театральний розвиток викликав необхідність створення відповідного репертуару для демонстрації його на сценах різних міст та містечок. У 1918 р. у Києві діяло три театри: «Державний драматичний театр», «Державний народний театр» та «Молодий театр». «Національний театр» відкрився 16 вересня 1917 р., а вже в травні 1918 р. припинив своє існування. Незабаром (1 вересня 1918 р.) виставою «Наталка Полтавка» І. Котляревського за участю П. Саксаганського (Макогоненко) і М. Заньковецької (Терпилиха) розпочав діяльність «Державний народний театр» на чолі з П. Саксаганським. На його сцені демонструвалися як твори української класики, так і постановки європейських митців, наприклад «Розбійники» Шіллера, «Уріель Акоста» Гуцкова та ін. [18]

«Державний драматичний театр» відкрився 28 листопада 1918 р. виставою «Лісова пісня» Лесі Українки і очолювався режисерами О. Загаровим і Б. Крживецьким [18].

«Молодий театр» виник восени 1916 р. як Товариство молодих українських артистів на чолі з Л. Курбасом. Свій перший сезон «Молодий театр» відкрив у листопаді 1918 р. трагедією Софокла «Цар Едіп». Визначною подією в громадському і культурному житті стала постановка акторами поеми Т. Шевченка «Гайдамаки». У цьому театрі зросли блискучі театральні майстри: Н. Ужвій, М. Крушельницький, Л. Сердюк, А. Бучма. Вони підтримували театральне життя на високому кваліфікаційному рівні та прославляли національну культуру.

1917-1921 рр. стали періодом виокремлення українського музичного мистецтва. У січні 1919 р., з ініціативи Головного Отамана, Голови Директорії військ Української Народної Республіки С. Петлюри була створена Українська Республіканська Капела під керуванням О. Кошиця. Вона відряджалась за кордон з метою протидії російській пропаганді та промоції української незалежності в Європі. За два роки європейських гастролей окрім Парижа учасники капели виступили ще у 44 провідних культурних містах і столицях 10 країн Західної Європи (Чехословаччина, Австрія, Швейцарія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, Польща, Іспанія), давши понад 200 концертів у 74 найпрестижніших концертних залах. На концертах капели були присутні королеви, президенти, міністри, академіки, професори, про що О. Кошиць звітував у своїх листах до С. Петлюри: «У своїх концертах вихвачуємо усі кола суспільства, починаючи з Королів і президентів, кінчаючи

робітниками і дітьми». За цей час в європейській пресі вийшло понад 600 публікацій в пресі, а на адресу головного диригента і хору надійшло сотні листів від провідних митців і політиків Європи з компліментарними відгуками про Україну і українську культуру. Саме під час цих державних гастролей «Щедрик» М. Леонтовича здобув міжнародне визнання, ставши хітом світового репертуару українців [19].

Розпочав діяльність Музично-театральний інститут ім. М. Лисенка, створений на базі музично-драматичної школи М. Лисенка, утвореної ще 1904 р. У стінах закладу навчалися такі видатні діячі українського театру як П. Самійленко, С. Мануйлович, С. Бондарчук, П. Коваленко, М. Терещенко, Б. Романицький, Йона Шевченко та інші, а викладачами були М. Лисенко, М. Старицька, О. Мишуга, П. Коваленко, І. Стешенко, а також близькими до закладу і авторами творів, що використовувалися згодом для відтворення історії становлення закладу виступали друзі М. Лисенка – М. Грушевський, С. Єфремов, Є. Чикаленко [20, с. 153].

Українська музика почала збагачуватися жанрово. Крім вокальних творів з'явилися великі інструментальні, хорові та оперні; автори прагнули до масштабності форм та змісту. Зразками симфонічної, вокально-симфонічної та інструментальної музики великих форм стали «перша симфонія» Л. Ревуцького, дві симфонії Б. Лятошинського, концерти для фортепіано з оркестром, опери та балети; з'явилися перші оперні трупи у Києві та Харкові.

Опанування найскладніших музичних форм та жанрів засвідчувало професійне зростання українського музичного мистецтва. У своїх кращих зразках воно прагнуло досягти повноти жанрів і форм, модернізувати способи вираження, орієнтуючись на тогочасні європейські тенденції і враховуючи можливості національної системи звуковідчуття та народних традицій, національного матеріалу та ритмомелодійного фонду.

Діяльність української інтелігенції інтенсифікувала розвиток образотворчого мистецтва, переймаючи кращі ідеї педагогічної діяльності О. Мурашка. У малярстві проявилась різноманітність ідейно-тематичних і стильових пошуків. Тенденцію до відображення історичних подій та особливостей побуту українського народу найвиразніше репрезентував М. Самокиш, у стилі імпресіонізму продовжували працювати Г. Світличний, П. Волокідін, С. Кинишевський. До конструктивізму і футуризму тяжіли В. Єрмілов, А. Таран, А. Петрицький, В. Мелер, при цьому останні два працювали в жанрі театральної декорації, створюючи її національно-українську модифікацію (так само як і О. Тишлер, О. Хвостов-Хвостенко). Ф. Кричевський шукав синтезу українського національного стилю, поєднуючи імпресіонізм з декоративністю та стильовими засобами народного мистецтва.

Однак, найпотужнішою спробою витворення синтетичного національного стилю виявилася у творчості бойчукістів (М. Бойчук, Т. Бойчук, І. Падалка, В. Седляр, О. Павленко, М. Рокицький, О. Довгаль та ін.). Новий стиль

протистояв натуралізму, імпресіонізму, спрямовуючи свої зусилля на творення нового національного, монументального стилю, з високим ступенем узагальнення та стилізації і, із врахуванням традицій українського національного малярства і іконописання. Явище бойчукізму стало виразним специфічним проявом українського авангарду, що вирізнило його як в західноєвропейському, так і в російському контексті [21, с. 155].

Поряд із малярством успішно розвивалась станкова графіка та книжкова ілюстрація (Ю. Нарбут, Л. Лозовський, С. Налепинська, О. Сахновська, А. Серета та ін.)

Таким чином, можемо говорити про поступове відродження і розвиток українського культурного, наукового, інтелектуального життя навіть в умовах громадянської війни та встановлення радянської влади. Історичним парадоксом було те, що доба революції і громадянської війни – доба кривавих трагедій, пароксизмів нищення, господарської руїни, матеріального і, здавалося б, духовного зубожіння, була водночас і періодом бурхливого, яскравого наукового і літературно-мистецького розвитку. Пояснити цей парадокс можна трьома причинами: по-перше, піднесення національних сил на початку століття нагромадило великий творчий потенціал, мистецький розвиток набрав потужності і тепер шукав вивільнення; по-друге, сама революційна доба мала і свій оптимістичний аспект, провокувала масштабні експерименти і, виступаючи багато в чому суперечливою, з привабливими гаслами соціального і національного визволення, давала певну свободу, розкутість уяви, простір для нових ініціатив; по-третє, розширення соціальної активної все більш значної частини населення, з одного боку, провокувало активність культури, а з іншого – долучало до інтелектуальної творчості нові сили.

Діяльність інтелігенції у 1917-1921 рр. вирізнялася спонтанністю, строкатістю, галасливою змагальністю різних груп за поширення свого впливу на ту чи іншу галузь науки чи культури. Першопочатково представники української інтелігенції поділилися за ідейно-світоглядними ідеалами на кілька груп, однак з кожним роком більшовицька влада посилювала свій вплив на ці галузі і зрештою і наука, і культура опинилися під її абсолютним контролем.

Список використаних джерел та літератури

1. Дідик С. Українська інтелігенція у процесі формування органів влади у 1917-1918 рр. Українська інтелігенція у процесі формування органів влади у 1917 – 1918 рр. Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій: II Всеукр. наук.-практ. конф. (Покровськ, ДонНТУ, 19-20 квітня 2018 р.). С. 70–75.
2. Шейко В. Інтелігенція і влада в часи Української Революції 1917–1921 років: персоніфікована історіографія. *Культура України*. № 64 (2019). С. 95-114.
3. Шейко В. Українізація та інтелігенція в часи Української революції 1917-1921 рр.: історіографічний аспект. *Культура України*. № 65 (2019). С. 18-34.
4. Шейко В. Інтелігенція і влада в часи Української Революції 1917–1921 років: історіографія за окремими сферами культури. *Вісник ХДАК*. 2019. Випуск 54. С. 135-149.
5. Дунай П. Із сузір'я національної еліти: Андрій Ніковський. *Дивослово*. 2011. № 6. С. 48-51.
6. Кулик Н. Нестерті літери. *Освіта України*. 2018. 1 жовт. С. 14-15.

7. Василенко М.П. URL: <http://www.univ.kiev.ua/ru/geninf/osobystosti/vasylenko/>
8. Горбань Ю. Постать Богдана Кістяківського в українському визвольному русі початку ХХ століття. *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2010. – Вип. 30. С. 71–80.
9. Устав Санкт-Петербурзької Академії наук 1936 г. URL: <http://opentextnn.ru/old/history/historiografy/institut/ran/index.html?id=4020>
10. Кольцов Н.К университетскому вопросу. М. 1910, 104 с. URL: http://db.rgub.ru/youthlib/3/Kol%60cov_K_universitetskomu.pdf
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – Ц ДАВО), Ф. 4465 Документи і матеріали українських емігрантських установ, організацій та різних осіб (колекція), Оп. 1, спр. 164
12. Розвиток освіти і науки під час Української революції 1917-1921 років. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/rozvytok-osvity-i-nauky-pid-chas-ukrayinskoji-revoluciyi-1917-1921-rokiv>
13. Закон про заснування Української Академії наук в м. Києві № 710 від 14.11.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0710300-18>
14. Історія Національної академії наук України (1918-1933): Науково-довідковий апарат / Упоряд.: О.О. Колобов, В.А. Кучмаренко, О.Г. Луговський та ін. К.: НБУВ, 2002. 448 с.
15. Мистецтво і революційна боротьба: С. Тудор, М. Ірчан, В. Бобинський, Я. Галан, П. Козланюк, О. Гаврилюк, І. Крушельницький про літературу та мистецтво: збірник / упоряд. М.Я. Гона. К.: Мистецтво, 1989. 260 с.
16. І. Гінзбург. *Наука і її працівники*. 1921, № 1.
17. Про положення науки й учених у Харкові. *Наука і її працівники*. 1922, № 1.
18. Театр у роки Жовтневої революції. URL: <http://ukrskr.com.ua/kiyiv/teatr-u-roki-zhovt>
19. «Щедрик був коронною точкою нашого репертуару у всіх краях упродовж п'яти з половиною років». URL: <http://leontovychmuseum.org.ua/shchedricks-world-triumph/>
20. Коржова А. Музично-драматична школа Миколи Лисенка: до історії театральної освіти в Україні. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого*. 2017. Номер 21. С. 152-161.
21. Пузиркова А. Бойчукізм як специфічне вираження явища українського авангарду. *Народознавчі зошити*. № 6 (150). 2019. С. 1551-1556.

References

1. Didyk, S. (2018). Ukrainianska intelihtentsiia u protsesi formuvannia orhaniv vlady u 1917-1918 rr. [Ukrainian intelligentsia in the process of forming authorities in 1917-1918]. *Ukrainska intelihtentsiia u protsesi formuvannia orhaniv vlady u 1917 – 1918 rr. Fenomen ukrainskoi intelihtentsii v konteksti hlobalnykh transformatsii : II Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Pokrovsk, DonNTU, 19-20 kvitnia 2018 r.). p. 70 – 75. [In Ukrainian].
2. Sheiko, V. (2019). Intelihtentsiia i vlada v chasy Ukrainskoi Revoliutsii 1917–1921 rokiv: personifikovana istoriografii. [The intelligentsia and power during the Ukrainian Revolution of 1917–1921: personalized historiography]. *Kultura Ukrainy*. 64. p. 95-114. [In Ukrainian].
3. Sheiko, V. (2019). Ukrainizatsiia ta intelihtentsiia v chasy Ukrainskoi revoliutsii 1917-1921 rr.: istoriografichniy aspekt. [Ukrainization and intelligentsia during the Ukrainian Revolution of 1917-1921: historiographical aspect]. *Kultura Ukrainy*. 65. p. 18-34. [In Ukrainian].
4. Sheiko, V. (2019). Intelihtentsiia i vlada v chasy Ukrainskoi Revoliutsii 1917–1921 rokiv: istoriografiiia za okremymy sferamy kultury. [The intelligentsia and power during the Ukrainian Revolution of 1917–1921: historiography in certain spheres of culture]. *Visnyk KhDAK. Vypusk 54*. p. 135-149. [In Ukrainian].
5. Dunai, P. (2011). Iz suziria natsionalnoi elity: Andrii Nikovskiyi. [From the constellation of the national elite: Andriy Nikovskyi]. *Dyvoslovo*. 6. p. 48-51. [In Ukrainian].

6. Kulyk, N. (2018). Nesterti lityery. [Not erased letters]. *Osvita Ukrainy*. 1 zhovt. p. 14-15. [In Ukrainian].
7. Vasylenko M.P. [Vasilenko M.P.]. [Online] Available from: <http://www.univ.kiev.ua/ru/geninf/osobystosti/vasylenko/> [In Ukrainian].
8. Horban, Yu. (2010). Postat Bohdana Kistiakivskoho v ukrainskomu vyzvolnomu rusi pochatku XX stolittia. [The figure of Bohdan Kistyakivsky in the Ukrainian liberation movement of the early twentieth century]. *Storinky istorii: zbirnyk naukovykh prats.. Vyp. 30*. p. 71–80. [In Ukrainian].
9. *Ustav Sankt-Peterburhskoi Akademii nauk 1936 g.* [Charter of the St. Petersburg Academy of Sciences in 1936]. [Online] Available from: <http://opentextnn.ru/old/history/historiografy/institut/ran/index.html?id=4020> [In Russian].
10. Koltsov, N. (1910). *K unyversytetskomu voprosu* [To the university question]. Moskva. [Online] Available from: http://db.rgub.ru/youthlib/3/Kol%60cov_K_universitetskomu.pdf [In Russian].
11. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady ta upravlinnia* (dali – TsDAVO), F. 4465 Dokumenty i materialy ukrainskykh emihrantskykh ustanov, orhanizatsii ta riznykh osib (kolektsiia), Op. 1, spr. 164. [In Ukrainian].
12. *Rozvytok osvity i nauky pid chas Ukrainskoi revoliutsii 1917-1921 rokiv.* [Development of education and science from every hour of the Ukrainian Revolution 1917-1921 rokiv]. [Online] Available from: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/rozvytok-osvity-i-nauky-pid-chas-ukrayinskoyi-revolyuciyi-1917-1921-rokiv> [In Ukrainian].
13. *Zakon pro zasnuvannia Ukrainskoi Akademii nauk v m. Kyievi N 710 vid 14.11.1918.* [Law about the establishment of the Ukrainian Academy of Sciences in Kiev N 710 dated November 14, 1918]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0710300-18> [In Ukrainian].
14. Kolobov, O.O., Kuchmarenko, V.A., Luhovskyi, O.H. (eds) (2002). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (1918-1933): Naukovo-dovidkovyi aparat* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine (1918-1933): Scientific apparatus]. Kyiv: NBUV. [In Ukrainian].
15. Hona, M.Ya. (ed) (1989). *Mystetstvo i revoliutsiina borotba: S. Tudor, M. Irchan, V. Bobynskyi, Ya. Halan, P. Kozlaniuk, O. Havryliuk, I. Krushelnytskyi pro literaturu ta mystetstvo: zbirnyk.* [Art and revolutionary struggle: S. Tudor, M. Irchan, V. Bobinsky, J. Galan, P. Kozlanyuk, O. Gavrilyuk, I. Krushelnytsky about literature and art: collection]. Kyiv: Mystetstvo. [In Ukrainian].
16. (1921). I. Hinzburh. [I. Ginzburg]. *Nauka i yii pratsivnyky, I.* [In Ukrainian].
17. (1922). Pro polozhennia nauky y uchenykh u Kharkovi. [About the position of science and scientists at Kharkiv]. *Nauka i yii pratsivnyky, I.* [In Ukrainian].
18. *Teatr u roky Zhovtnevoi revoliutsii.* [Theatre in the years of Zhovtneva revolution]. [Online] Available from: URL: <http://ukrskr.com.ua/kiyiv/teatr-u-roki-zhovt>. [In Ukrainian].
19. “Shchedryk buv koronnoiu tochkoiu nashoho repertuaru u vsikh kraiakh uprodovzh piaty z polovynoiu rokiv”. [“Shchedryk will become the crown point of our repertoire at all lands broach of five and a half years”]. [Online] Available from: <http://leontovychmuseum.org.ua/shchedricks-world-triumph/>. [In Ukrainian].
20. Korzhova, A. (2017). *Muzychno-dramatychna shkola Mykoly Lysenka: do istorii teatralnoi osvity v Ukraini.* [Musical and dramatic school of Mykola Lisenko: before the history of theatrical education in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia im. I.K. Karpenka-Karoho. Nomer 21*. p. 152-161. [In Ukrainian].
21. Puzyrkova, A. (2019). *Boichukizm yak spetsyfichne vyrzhennia yavysheha ukrainskoho avanhardu.* [Boychukism as a specific grasping of the apparition of the Ukrainian avantgarde]. *Narodoznavchi zoshyty*, 6 (150), p. 1551-1556. [In Ukrainian]

Shevchuk T. Ukrainian Intelligentsia in 1917-1921: Formation of Civil Position.

The article analyzes the activities of the Ukrainian intelligentsia in 1917-1921. The author aims to determine the achievements and losses received by the Ukrainian scientific intelligentsia during 1917-1921. Attention is paid to their contribution to the development of science and culture of the period when the regimes in the Ukrainian lands were constantly changing and power passed from one to another. At the same time, the policies of these regimes differed radically depending on the foreign policy orientation and program principles of their leaders. At the same time, the Ukrainian intelligentsia reacted differently to the change of government. It was made an attempt to divide representatives of the Ukrainian intelligentsia into groups in accordance with their ideological and ideological orientation. The impact of political changes on key branches of science and culture is explored. It is determined that, on the one hand, the position of scientific institutions was unsatisfactory while cultural branches were revived and developed actively.

The article is written using the principle of systematization, methods of comparison and generalization, structuring and analysis. The scientific novelty of the study is justified by the determination of the factors that influenced the formation of scientific and cultural interpretations of the future existence of the Ukrainian intelligentsia during the Ukrainian revolution on the basis of analyzed historiography and archival materials, as well as identifying major achievements and errors in this information and worldview. The author emphasizes the importance of further scientific research of the problem, because today, despite a certain existing block of work on the topic, there are issues that need further study and reinterpretation.

Key words: *Ukrainian revolution, intelligentsia, science, culture, formation, development, politics.*